

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ І. БОБЕРСЬКОГО
Кафедра футболу**

Дулібський А.В.

ЛЕКЦІЯ

**КОМПЕТЕНЦІЇ ТРЕНЕРА-ВЧИТЕЛЯ
У ПРОЦЕСІ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ ТА СЕЛЕКЦІЇ У ФУТБОЛІ**

з навчальної дисципліни

**Теорія і методика обраного виду спорту
та спортивно-педагогічне вдосконалення
(ТіМОВС та СПВ)
(спеціалізація - футбол)
(4 курс)**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 01 Освіта/Педагогіка
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 017 Фізична культура і спорт різних груп населення
ФАКУЛЬТЕТ Педагогічної освіти
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ перший (бакалаврський)

© ЛДУФК імені І. Боберського, 2022 рік
© Кафедра футболу, 2022 рік
© Дулібський А.В., 2022 рік

ЛЕКЦІЯ. КОМПЕТЕНЦІЇ ТРЕНЕРА-ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ ТА СЕЛЕКЦІЇ У ФУТБОЛІ

ПЛАН.

1. Формування нової парадигми освіти в Україні.
2. Освітньо-виховна цінність професійної діяльності тренера-вчителя з футболу.
3. Психолого-педагогічні та дидактичні аспекти професійної діяльності тренера-вчителя з футболу.
4. Висновки

У лекції представлено основи компетентісного підходу щодо професійної діяльності тренера-вчителя з футболу у процесі спортивного відбору та селекції. Тренувати і навчати дітей, підлітків та юнаків грі у футбол – непросте, з багатьох точок зору, професійно-педагогічне завдання. Необхідно, перш за все, щоб тренер-вчитель як спеціаліст футболу зумів поєднати розуміння технічних, техніко-тактичних, тактико-стратегічних, з однієї сторони, а також виховних, комунікативних та психо-фізіологічних якостей з іншої. При цьому, тренер-вчитель завжди повинен враховувати вікові особливості розвитку своїх вихованців.

Відомо, що ранній перехід молодих талановитих гравців у професійні футбольні команди має, загалом, не зовсім передбачувані наслідки. Водночас, об'єктивною реальністю є той факт, що неможливо передбачити майбутній професійний рівень молодих гравців. Тому важливою професійною компетенцією тренера-вчителя є вміння вчасно "притримати", а потім "підштовхнути" свого талановитого вихованця при переході з одного рівня на інший, вищий за своєю вагомістю і значимістю.

***Ключові слова:** футбол, спортивний відбір, селекція, тренер-вчитель, компетенції.*

Dulibskyy A. Competencies of a coach-teacher in the process of sports selection in football.

The lecture presents the basics of the competence approach to the professional activity of a football coach-teacher in a process of sports selection. To train and teach children, teenagers and young people to play football is a difficult, from many points of view, professional and pedagogical task. It is necessary, first of all, that the coach-teacher as a football specialist was able to combine the understanding of technical, technical-tactical, tactical-strategic, on the one hand, as well as educational, communicative and psycho-physiological qualities on the other. In this case, the trainer-teacher must always take into account the age characteristics of the development of their players.

It is known that the early transition of young talented players to professional football teams has, in general, not entirely predictable consequences. At the same time, the objective reality is that it is impossible to predict the future professional level of young players. Therefore, an important professional competence of a coach-teacher is the ability to "hold" and then "push" your talented student in the transition from one level to another.

The competence of a football coach should cover all areas of teaching the basics of physical education and sports at school age and provides in-depth knowledge in many areas to address issues related to the dynamics and specifics of learning to play football. Particular attention should be paid to the development of creative game thinking and the formation of coordination skills, which are the basis of movement techniques and game actions. For a coach of young football players, who is endowed with such characteristics, it is a determining factor in achieving results that bring professional satisfaction and creative success.

Key words: *football, sports selection, selection, coach-teacher, competencies.*

Нова парадигма освіти, що формується у сучасній українській педагогічній науці та практиці, передбачає створення сприятливих умов для самореалізації людини у сфері її професійної діяльності. Це вимагає пошуку таких педагогічних технологій, які максимально сприяли б формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної педагогічної діяльності.

Теорія і практика футболу багатогранна та знаходиться у постійному перманентному розвитку [1, 2, 5, 10, 11]. Час, який сильно прискорився в останні десятиріччя, і пришвидшив всі соціально-цивілізаційні процеси, диктує нові умови у всіх сферах діяльності сучасної людини. Футбол, як особливий вид людської діяльності, не є виключенням. Потужні інформаційні хвилі не дають можливості вільно почувати себе у сформованому старому, вимагають оновлених підходів і нового мислення, швидкої перебудови людської свідомості.

Таким чином, видається очевидним, що в постійному розвитку футболу та педагогічного досвіду, пов'язаного з програмами навчання [3, 4], фігура тренера повинна оновлюватися відповідно до еволюції цивілізаційних процесів.

Компетентність тренера-вчителя з футболу повинна торкатися всіх сфер викладання основ фізичного виховання і спорту у шкільному віці та передбачає наявність глибоких знань у багатьох галузях для вирішення проблем, пов'язаних з динамікою та специфікою навчання гри в футбол [2, 5]. Особливу увагу, при цьому, необхідно звернути на розвиток творчого ігрового мислення та формування координаційних здібностей, котрі є основою техніки рухів та ігрових дій [1, 2, 3].

Для тренера юних футболістів, який наділений такими характеристиками, це є визначальним фактором в досягненні результатів, що приносять професійне задоволення і творчий успіх [1, 5]. І, як наслідок, застерігають від можливих помилок та зменшують ризик перешкодити зростаючим здібностям дитини. Дитячо-юнацький тренер повинен всім і собі особисто дати обіцянку, максимально наближену до клятви Гіппократа: "Не нашкодь ! А при можливості – допоможи !".

Дитячо-юнацький тренер-учитель повинен чітко розуміти, що його праця має освітньо-виховну цінність, творчі зусилля педагога моделюють життєве і спортивне майбутнє його вихованців [1]. Тренер-учитель – це диспетчер початкових вимог у житті та спорті для юних футболістів [5].

Метою лекції є визначення основних компетенцій тренера-вчителя у процесі спортивного відбору та селекції у футболі.

Тренер-вчитель у процесі навчання дітей грі в футбол повинен добре знати і глибоко аналізувати процеси, що регулюють статеве дозрівання та сприятливі (сенситивні) і, що є також дуже важливим чинником спортивного відбору та селекції, несприятливі періоди, які є основою біологічного розвитку організму людини. Тому професійна компетентність тренера-вчителя як спеціаліста футбольної школи чи академії повинна бути вагомою і багатосторонньою в теоретико-методологічному та соціокультурному аспектах (рис. 1).

Рис. 1. Компетенції тренера-вчителя дитячо-юнацької футбольної школи

Кожен етап навчання, кожне навчально-тренувальне заняття, кожна якісно виконана вправа повинні викликати позитивні зміни в поведінці дітей та їх активну зацікавленість у тому, що вони роблять. Це благотворно впливає на загальне зростання дитини як особистості, її майбутній життєвий і спортивний прогрес, бажання продовжувати займатися цією прекрасною грою професійно чи просто для душі.

Діти на спортивних заняттях, зокрема з футболу, мають переживати моральне задоволення та душевне піднесення, яке пов'язане з удосконаленням їх

навичок, вмінь і можливостей бездоганно володіти своїм тілом і м'ячем. Вони повинні намагатись знати, як найкраще використовувати м'яч і власні можливості у навчально-тренувальних і змагальних умовах. Важливо, щоб з кожним новим днем, з кожним новим якісно проведеним навчально-тренувальним заняттям діти краще розуміли елементи розвитку гри, що надавало б їм можливість розвиватись і ефективно взаємодіяти з партнерами на футбольному полі.

Тренер повинен формувати світогляд юних футболістів з освітньої точки зору, навчати, розвивати і тренувати техніко-тактичні та рухові вміння, яких вимагає сучасна гра. Тренер футбольної школи змушений пояснити дітям складні індивідуальні чи командні дидактичні завдання за допомогою простої та доступної для дітей методики. Просте вміння тренера показати технічний прийом з м'ячем чи без м'яча не є повністю достатнім для розуміння дитиною загальних вимог гри в футбол. Необхідно знати, крім того, найкращі методичні прийоми і підходи для трансляції та передачі своїх знань. І застосовувати такі знання, вміння, прийоми та підходи впевнено і постійно у професійній діяльності.

Тренер зобов'язаний бути дуже гнучким психологічно, для того, щоб змінювати і пристосовувати свій особистий план дій у відповідності з новими набутими вміннями і досягнутими особистими успіхами своїх вихованців. У навчально-тренувальному процесі тренер має враховувати такі важливі моменти:

- підтримувати на високому рівні особисту мотивацію для досягнення певних проміжних успіхів, яка стосується високого рівня власної методологічної, дидактичної та психологічної підготовленості;

- добре знати і адекватно оцінювати власні можливості та намагатись постійно удосконалюватись;

- максимально використовувати свої власні напрацювання та особисті професійні якості;

- розвивати власну філософію творчості, намагатись, наскільки це можливо, знаходити оригінальні та конструктивні рішення;

- бути максимально "гнучким" і вміти пристосовуватись до умов, в яких доводиться працювати.

- пам'ятати і доводити до розуміння кожного свого вихованця, що у добротному і злагодженому футбольному колективі є "золоте" правило: "Гравці говорять один з одним, а не один про одного".

Виконання цих неписаних правил – один з найважливіших аспектів створення в групі чи команді необхідної атмосфери, без якої успіхи у футболі неможливі. Тренер-вчитель організовує процес формування такої атмосфери (духу команди) і, у зв'язку з цим, він:

- у різних ситуаціях може бути для кожної дитини "тренером-батьком", "тренером-порадником", "тренером-другом", "тренером-взірцем для наслідування";

- може так продемонструвати виконання технічного прийому, щоб це було, перш за все, зрозуміло для дітей, а також красиво і естетично;

- уміє слухати юних футболістів та спілкуватися з ними;

- готовий обговорювати конструктивні пропозиції батьків;

- якщо дає обіцянку юному таланту або його батькам, то обов'язково все виконує;

- не дозволяє розгоратися конфліктам. Якщо ж конфлікт виник, то тренер зможе як погасити його, так і використати з виховною метою;

- уміє добре зорганізувати свою роботу і знає як реалізувати свої ідеї та програми;

- знає теорію і практику футболу, вікові основи теорії спортивного тренування, біомеханіки, фізіології, психології, педагогіки та інших дисциплін, і особливо – теоретичні основи спортивних ігор;

- розуміє, що перемоги в іграх виховують в юних футболістах дух переможця. Тому тренер націлений на досягнення результатів в іграх та змаганнях різного рівня, але не будь-якою ціною;

- працює з групою, командою, але, при цьому, знаходить час для уважного відношення до кожного юного футболіста;

- вчить юних футболістів з повагою ставитися до арбітрів і їх асистентів та шукати причини поразок не в них, а в самих собі та команді в цілому.

Тренер-вчитель повинен уникати:

- агресивної поведінки у роботі з дітьми;
- створювати ореол вседозволеності для улюбленців і не звертати уваги на інших дітей у команді;
- тренувати дітей, як дорослих;
- протягом тривалого часу застосовувати у процесі занять однакові навчально-тренувальні вправи;
- довго пояснювати дітям схему виконання завдань, часто переривати вправи і у перервах між ними розповідати, що діти роблять правильно, а що неправильно.

Людина, яка вирішує присвятити себе справі навчання і спортивної підготовки юних футболістів, повинна бути неймовірно закоханою у дитячо-юнацький футбол. Дуже часто такому тренеру-ентузіасту доводиться працювати в досить непростих умовах, серед яких найскладнішими є управління великою і неоднорідною групою, слабкість матеріально-технічної бази, відсутність глибокого навчально-методичного забезпечення. Професійна мотивація є тією психологічною величиною, яка дозволяє долати труднощі та розчарування. Спостереження за професійним зростанням вихованців і отриманими результатами, така мотивація може зростати і викликати професійний ентузіазм.

Тренер, який виконує професійну діяльність, пов'язану з фізичним вихованням дітей, займається делікатною і важливою для суспільства справою, тому що своєю освітньою діяльністю впливає на психофізіологічне формування дітей і розвиток їх особистості. Головним для дитячого тренера є відмова від застиглих схем та стереотипів навчання і тренування, взятих з дорослого футболу, що може не дозволити необхідним творчим здібностям дітей розвиватися як на індивідуальному рівні, так і на командному рівні. Тому робочі пропозиції та ігрові настанови повинні бути простими, зрозумілими та доступними для юних футболістів. В основі такого підходу необхідними є реальні вимоги до дітей і вимоги, створені професійною уявою тренера-педагога.

Учень повинен розглядатися як суб'єкт, а не об'єкт уваги і роботи тренера. Урахування природних вимог юного гравця дозволить тренеру найкращим чином підтримувати любов дитини до гри в футбол. Так, як добрий гравець знаходить

правильне рішення складної ігрової ситуації під час матчу, так і класний тренер повинен бути скрупульозним в інтерпретації навчально-тренувальної чи змагальної ситуації. Це стосується як тривалого процесу навчання і виховання, тренування і удосконалення, так і майбутньої успішної змагальної діяльності. Таким чином, тренер отримує задоволення від організованого власними зусиллями творчого пошуку і знаходиться у потрібний час в необхідному місці та ефективно втручається в розвиток будь-якої змагально-ігрової ситуації.

Тренер-вчитель зобов'язаний уміти правильно оцінювати, чітко вибрати та відбрати, приймати рішення і продумано діяти. Особистий авторитет тренера-вчителя повинен базуватися на високій професійній компетентності, яку мають спочатку визнати і надалі визнавати його вихованці. Важливо і те, що відносини між тренером-вчителем та дітьми не повинні постійно опиратися виключно на жорсткі принципи "управління" і "керівництва" у вузькому розуміння даного контексту. Навпаки, відкрите і прозоре ведення цілеспрямованого діалогу з учнями, спланованого та заданого у дидактичні методики, дозволяє отримати найкращі результати для досягнення максимуму індивідуальних наявних і потенційних можливостей кожного вихованця.

Вчинки тренера-вчителя повинні сприяти виникненню довіри до нього з боку дітей. Особиста поведінка тренера-вчителя є основною передумовою того, щоб діти свідомо проявили свою готовність і бажання вчитися, тренуватися та постійно удосконалюватися.

Тренеру-вчителю з футболу доводиться вирішувати низку проблем, які стосуються взаємодії не тільки з однією людиною, що апріорі вже є досить складним завданням, але і з групою особистостей. Кожна із цих проблем має свої особливості, серед яких:

- техніко-тактичні, коли окремі ігрові характеристики повинні інтегруватися у техніко-тактичну поведінку різних ланок і ліній футбольної команди: як наслідок, треба навчати велику кількість дітей виконувати все разом і одночасно різні техніко-тактичні дії;

- тактико-стратегічні, оскільки досягнення мети вимагає задіявання різноманітних стратегій навчання, виховання і розвитку вже на початкових етапах співпраці тренера-вчителя з юними футболістами;

- проблеми психологічного характеру, які продиктовані різними особистісними характеристиками дітей, котрі входять до складу команди, і які повинні передусім успішно та результативно взаємодіяти у процесі навчально-тренувальних занять, навчальних, контрольних і офіційних ігор, а також у звичайних побутових умовах. Тренер-вчитель повинен зуміти визначити такі цілі та завдання ігрового плану, а це передовсім навчання основам гри, які задовольняли би вимоги всіх учасників педагогічного процесу.

Ще одним завданням тренера-вчителя є спрямування діяльності команди на вирішення загальнокомандних завдань, при цьому максимальний акцент робиться на реалізації потенційних можливостей кожного гравця. На основі своїх особистих спостережень, вивчення потенціалу команди і власних дій тренер-вчитель повинен робити щодня:

- виокремлювати щоденні командні та індивідуальні завдання і знаходити шляхи їх професійного вирішення;

- задавати мотивацію всім гравцям команди під час численних етапів діяльності;

- уміти надати своєчасну психолого-педагогічну допомогу при виникненні передбачуваних і непередбачуваних складнощів як для одного гравця команди, так і для всього футбольного колективу.

Тому так важливо з перших занять встановити добрі взаємовідносини зі всією командою в цілому та окремо з кожним вихованцем. Це повинні бути відносини на основі взаємної довіри, які і надалі будуть підтримуватися та зміцнюватися.

Тренер-вчитель повинен робити все таким чином, щоб його власні учні поводитися так, як прийнято в колективі одностудентів:

- говорити про власну активність, висловлюючись у множині, тобто, будучи складовою і невід'ємною частиною групи;

- виражати ентузіазм (будучи гравцем команди) друзям, рідним і тренерам;

- говорити про можливі особисті та ігрові проблеми з тренером і партнерами;
- активно і спільно, якщо це можливо, шукати вирішення цих проблем;
- розуміти і дорожити командною філософією, коли перемагають і програють разом;
- постійно вчитися і удосконалюватися.

Для вирішення важливих педагогічних завдань тренер-вчитель футбольної школи повинен дотримуватися таких основних принципів:

- завжди говорити у множині: "Ми перемогли", "Ми повинні досягнути...", "Ми повинні покращити...".

- конкретизувати перед командою основну мету навчально-тренувального заняття, змагальної діяльності, певного періоду діяльності.

- встановити правила поведінки команди на футбольному полі та у побуті: такі правила повинні відповідати віковим особливостям гравців, характеристикам спортивної сфери, доповнюватися виховними складовими (школа і сім'я), які сприятимуть разом із заняттям футболом процесу формування і розвитку особистості дітей.

- підкреслювати позитивні прояви змагальної та побутової поведінки заохочувальними конструкціями: "Молодець, це правильне рішення", "Прекрасна передача м'яча", "Добре, ти зробив те, що і треба було зробити". Використання позитивних словесних стимулів допомагає підтримувати високий рівень вмотивованості та бажання досягнути кращого результату понад власні можливості. На противагу, акцент, зроблений на помилках призводить до створення менталітету, який породжує побоювання припуститися помилок у грі.

- хвалити ігровий альтруїзм юних футболістів: аплодувати розумній передачі м'яча партнеру, надійній грі у захисті, підготовчим діям для створення чисельної переваги і правильного використання простору, здійснення перешкод супернику для подальших успішних дій партнера. Гравець, який демонструє в інтересах команди жертвність на футбольному полі, отримує моральні дивіденди, інші ж гравці отримують від тренера красномовне і зрозуміле послання-сигнал.

- перешкоджати в розумних межах проявам індивідуалістичної поведінки: у футболі задіяно один м'яч і 22 гравці. Моральне задоволення від володіння м'ячем треба гарантувати всім. Особливо важливо це у дитячому і юнацькому віці.

- стимулювати участь дітей у прийнятті рішень у діяльності команди, створювати можливість всім гравцям висловлювати свою думку і проявляти власні ідеї як на футбольному полі, так і в житті.

- заохочувати загальнокомандне проведення вільного часу. Зараз часто можна спостерігати як дитячо-юнацькі футбольні команди повним складом відпочивають і набираються сил на морі чи в горах. Такі ініціативи схожі на "відпочинок від спорту" професійних футболістів, де діти мають можливість краще пізнати один одного, створюючи базис для повного розуміння та майбутньої згуртованості на футбольному полі.

Висновки.

1. Сучасна спортивна педагогіка класифікує футбол як найвищий прояв організованої діяльності та командного духу. Тому тренер-вчитель з футболу, який очолює таку колективну діяльність, повинен бути добре підготовленою та гармонійно розвинутою особистістю.

2. Оскільки футбол є невіддільною частиною українського суспільства, спеціалізоване навчання та кваліфікована спортивна підготовка якісних гравців є консолідуючим завданням також і для спеціалістів різних сфер, які миттєво та адекватно реагують на всі зміни у розвитку сучасного футболу.

3. Для повноцінних змін у системі спортивного відбору в українському футболі необхідними є зміни у суспільстві. В Україні є люди здатні стати каталізатором цих змін. Серед них – українські меценати, олігархи, великі промисловці, які демонструють бажання розвивати український футбол і мають для цього значні ресурси. Проте поки що не існує державної програми розвитку великої галузі, і кошти, здебільшого, вкладаються у розвиток аргентинської, бразильської, африканських і деяких інших економік футболу. Значно легшим завданням для таких керівників футбольних клубів є придбання вже готового

продукту (висококваліфікованого гравця), аніж створення та доведення до рівня високої кваліфікації власного клубного вихованця.

Рекомендована література

Основна:

1. Байрачний О. Пріоритетність спортивного результату як головний деструктивний фактор у системі підготовки юних футболістів 6–13 років / Байрачний О. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ, 2021. – Вип. 8(139). – С. 16–19. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.8\(139\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.8(139).02)
2. Дулібський А. В. Спортивний відбір у футболі як раціональна система педагогічного пошуку обдарованих людей у галузі спорту / Дулібський А. В. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ, 2021. – Вип. 8(128). – С. 54–60. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8\(128\).13](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8(128).13).
3. Дулібський А. В. Організація спортивного відбору в системі дитячо-юнацького і професійного футболу Англії / Дулібський А. В. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ, 2021. – Вип. 6(137). – С. 60–65. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.6\(137\).14](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.6(137).14)
4. Дулібський А. Спортивний відбір, селекція та ігрова орієнтація футболістів у Бельгії / Дулібський А. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ, 2021. – Вип. 7(138). – С. 50–57. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7\(138\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7(138).10).
5. Дулібський А. Компетенції тренера-вчителя у процесі спортивного відбору та селекції у футболі / Дулібський А., Касіч Н. П., Бінецький, Д. О. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ, 2021. – Вип. 9(140). – С. 49–53. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.9\(140\).12](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.9(140).12).
6. Дулібський А. В. Історія зародження футболу : лекція з навчальної дисципліни "Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення" (ТіМОВС та СПВ) (спеціалізація - футбол) (1

- курс) галузі знань 01 "Освіта / педагогіка" спеціальності 017 "Фізична культура і спорт" факультету фізичної культури і спорту / Дулібський А. В. – Львів, 2018. – 10 с.
7. Дулібський А. Спортивний відбір у футболі : навч.-метод. посіб. / А.В. Дулібський, А.Г. Яценко, В.В.Ніколаєнко. – Київ : Федерація футболу України, 2003. – 135 с.
 8. Дулибский А.В. Повышение эффективности спортивного отбора в футболе / А.В. Дулибский // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 8. – С. 29–33.
 9. Дулібський А. Спортивний відбір у системі багаторічної спеціалізованої освіти футболістів / Андрій Дулібський // Спортивна наука України. – 2015. № 4(68). – С. 28–35. – Режим доступу: <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/340/329>.
 10. Змагальна практика в зарубіжному дитячо-юнацькому футболі / Ніколаєнко, В., Осіпцов, А., Дуб, І., Кошолоп, А., Вертель, О., Балічев, М. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ, 2021. – Вип. 8(139). – С. 7–15. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.8\(139\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.8(139).01)
 11. Michels R. Team Building: The Road to Success / R. Michels: Cardinal Publishing Group, 2001. – 298 p.

Допоміжна:

1. Зеленцов А. М. Моделирование тренировки в футболе / А. М. Зеленцов, В. В. Лобановський. – 2-е изд. перераб. и доп. – Киев : Альтерпресс, 1998. – 215с.
2. Історичні аспекти розвитку тактики футболу : навч. посіб / Соломонко В. В. Лисенчук Г. А., Соломонко О. В., Молнар М. В. – Львів, 2010. – 179 с.
3. Костюкевич В. М. Футбол : навч. посіб. для студентів ф-тів фіз. виховання пед. ін-тів та ун-тів / Костюкевич В. М. – Вінниця : ВАТ Віноблдрукарня, 1997. – 260 с.
4. Костюкевич В. М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле подготовки : монография / В. М. Костюкевич. – Винница : Планер, 2006. – 683 с. – ISBN 966-22.22.0
5. Куцериб Т. М. Анатомія людини з основами морфології : навч. посіб.-практ. / Тетяна Куцериб, Мирослава Гриньків, Федір Музика. – Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. – 252 с.
6. Лисенчук Г. А. Управление подготовкой футболистов / Г. А. Лисенчук. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – 271 с.
7. Лобановский В. В. Концепции и принципы подготовки сборной страны / Лобановский В. В. // Футбол : ежегодник. – Москва : Физкультура и спорт, 1983. – С. 4–6.

8. Максименко И. Г. Соревновательная и тренировочная деятельность футболистов : монография / И. Г. Максименко. – Луганск : Знание, 2009.– 258 с.
9. Приступа Є. Методика кількісних вимірів параметрів рухової активності людини / Євген Приступа // Олімпійський спорт і спорт для всіх : тези доп. IV Міжнар. наук. конгр. – Київ, 2000. – С. 537.
10. Приступа Є. Параметри рухової активності чоловіків першого зрілого віку / Євген Приступа, Ігор Ріпак // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. ВДПУ. – Київ ; Вінниця, 2001. – С. 48–52.
11. Приступа Є. Розвиток моторики і фізичної підготовленості людини / Є. Приступа, Н. Завидівська // Фізична рекреація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. [та ін.] ; за наук. ред. Євгена Приступи. – Дрогобич : Коло, 2010. – Ч. 2, розд. 1. – С. 131– 153.
12. Ріпак І. М. Методика визначення рухової активності дорослого населення : метод. реком. / І. М. Ріпак. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 42 с.
13. Сергієнко Л.П. Спортивний відбір: теорія та практика. У 2 кн. Книга 1. Теоретичні основи спортивного відбору: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2009. 672 с.
14. Сергієнко Л.П. Спортивний відбір: теорія та практика. У 2 кн. Книга 2. Відбір у різні види спорту: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2010. 784 с.
15. Соломонко В. В. Футбол : підручник / В. В. Соломонко, Г. А. Лісенчук, О. В. Соломонко. – Київ : Олімпійська література, 2005. – 296 с.

© ЛДУФК імені І. Боберського, 2022 рік
© Кафедра футболу, 2022 рік
© Дулібський А.В., 2022 рік